

FILMOTECA PER A LES ESCOLES

2020-2021

FilmoTeca
de Catalunya

Generalitat de Catalunya
Departament de Cultura

REDESCOBRINT EL CINEMA CONTEMPORANI

CINEMA I INFANTESA

TOMBOY

CÉLINE SCIAMMA

Material didàctic de la pel·lícula
Recomanada per a primer cicle d'ESO

ÍNDEX

1. FITXA TÈCNICA
2. SINOPSI
3. SOBRE LA DIRECTORA
4. QUÈ TREBALLEM?
5. LA INFANTESA EN EL CINEMA CONTEMPORANI: NOVES MIRADES
PROPOSTA D'ACTIVITATS
6. CODIS I TÈCNIQUES AUDIOVISUALS PER RETRATAR *UNA ETAPA VITAL*
PROPOSTA D'ACTIVITATS
7. GLOSSARI
8. FILMOGRAFIA RELACIONADA
9. DADES DE CONTACTE

TOMBOY

Céline Sciamma

França, 2011

82 minuts

FITXA TÈCNICA

Directora	Céline Sciamma
Guionista	Céline Sciamma
Productora	Bénédicte Couvreur
Directora de fotografia	Crystel Fournier
Banda sonora	Jean Baptiste de Laubier Jérôme Echenoz (Para One & Tacteel)
Producció	Hold Up Films, Arte France Cinéma

SINOPSI

Durant les vacances d'estiu, Laure, de 10 anys, es muda amb els seus pares i la seva germana petita Jeanne a un nou veïnat. En aquest espai desconegut per ella, la protagonista té l'oportunitat de començar de zero i quan es presenta davant de nens i nenes de la seva edat ho fa com a Michaël. Així comença una aventura d'autoconeixement, sent a casa la germana gran, però comportant-se i vestint-se "com un nen" al carrer. La pel·lícula narra les seves experiències, la relació familiar i la relació amb els nous amics i amigues.

SOBRE LA DIRECTORA, CÉLINE SCIAMMA

Nascuda als suburbis de París, Sciamma va estudiar a *La Fémis*, escola superior francesa de cinema amb molt renom. Les seves pel·lícules es caracteritzen per ser minimalistes, on els diàlegs tenen poca presència, però on guanya força una posada en escena estilitzada. El treball amb les emocions i els dilemes existencials dels personatges també són un tret característic de la seva obra.

La seva carrera es va iniciar amb *Naissance de Pieuvres* (2007), i des d'aquest inici ja s'interessa per mostrar en les seves històries el trajecte cap a l'edat adulta, les anomenades "coming-of-age", que exploren l'adolescència i la preadolescència. També s'interessa per la fluïdesa del gènere i la identitat sexual durant aquest període de creixement i descobriment. Aquesta primera pel·lícula va ser seleccionada per projectar-se a la secció *Un Certain Regard* al Festival de Cannes de 2007, i va guanyar tres nominacions als Premis César de l'any 2008.

El seu primer curtmetratge, *Pauline* (2009), va ser part d'una campanya governamental francesa contra l'homofòbia. Poc després va estrenar-se *Tomboy* (2011), escrita i filmada en pocs mesos, i que va ser premiada a la secció *Panorama* de la 61a edició del Festival de Berlín.

El seu darrer film, *Portrait de la jeune fille en feu* (2019), narra un drama romàntic entre dues dones al segle XVIII. Amb aquest film ha guanyat nombroses nominacions i premis, entre ells millor guió al Festival de Cannes, millor fotografia als Premis César, i també ha estat nominada a millor pel·lícula europea tant als Premis Goya com als Premis Gaudí.

QUÈ TREBALLEM?

ABANS DE LA SESSIÓ

La infantesa en el cinema contemporani: noves mirades

- El retrat i l'autoretrat: Com ens veuen? Com ens veiem?
- La construcció de gènere: Com es representen les diferents realitats?

DESPRÉS DE LA SESSIÓ

Codis i tècniques audiovisuals per retratar una etapa vital

- El naturalisme de la posada en escena
- L'ús del primer pla cinematogràfic

LA INFANTESA EN EL CINEMA CONTEMPORANI: NOVES MIRADES

La infantesa ha estat un subjecte universal i un motiu cinematogràfic des dels seus orígens. Perquè el cinema pot ser un espai de reconeixement i es capbussa i investiga la vida humana. Funciona com un lloc d'aprenentatge i d'experimentació de moments emocionals: adquirim autoconsciència de les nostres pròpies emocions a partir de les imatges projectades, que ens ajuden a repensar el nostre entorn i a nosaltres mateixos.

Els nens i les nenes al cinema són un material sensible col·lectiu. Encarnen una etapa vital que tots els espectadors i espectadores estaran passant o hauran passat. És un període d'exploració, d'aprenentatge, d'expansió emocional.

D'altra banda, en ple segle XXI, les noves generacions d'infants i joves venen marcades per la tecnologia i les xarxes socials, han crescut amb elles i formen part del seu dia a dia, del seu enteniment del món. Saben fer servir les eines que se'ls posen a l'abast, trobar el material que volen a internet: tot sense haver de moure's de casa. Consumeixen un ampli ventall de material audiovisual alhora que saben com crear-ne, mentre s'exposen al món a través de múltiples plataformes: Instagram, Tik-Tok... I construeixen la seva identitat, també marcada per aquestes noves vies de representació. Però, hi ha diversitat en les representacions audiovisuals? Els nois i noies han de comprendre que, malgrat la facilitat i l'accessibilitat, les imatges no són neutres ni transparents. Qualsevol representació ens proposa una mirada sobre el món, un punt de vista que sol ser un reflex de les relacions de poder que hi ha a la societat.

Com són els i les joves que apareixen en els anuncis publicitaris? S'identifiquen amb ells?

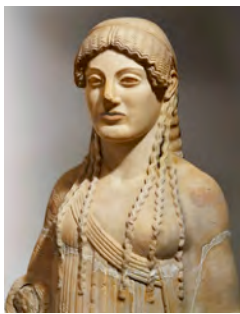
Es pot establir una relació amb la representació que el cinema contemporani fa d'aquesta etapa. S'hi senten representats i representades, en aquest panorama audiovisual, els nois i les noies?

Convidem a fer una reflexió a partir d'aquestes qüestions, per tal d'abordar *Tomboy* en relació a les impressions de la nostra vida quotidiana, i avaluant la importància d'un cinema sensible, però crític alhora, que aborda qüestions latents de l'actualitat sense caure en tòpics, dramatismes ni prejudicis.

EL RETRAT I L'AUTORETRAT: COM ENS VEUEN? COM ENS VEIEM?

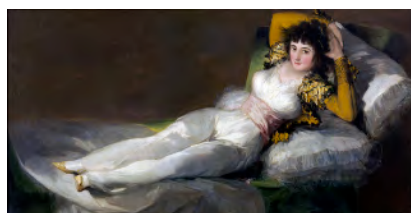
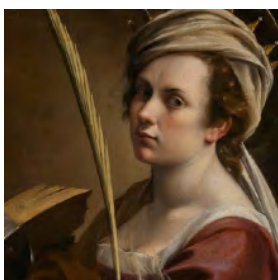
El retrat és la representació de la fisonomia d'una persona. És un dels gèneres artístics més antics, presents en tota la Història de l'Art. Reflexa cada època d'una manera fidel: la riquesa, la pobresa, el poder, la guerra... totes les persones individuals que conjuntament han format part de la societat de cada moment. La manera de mirar i representar durant aquesta evolució ens diu molt de la cultura visual de cada època.

Dels primers retrats pictòrics que es conserven són de l'època romana: ubicats a Egipte, mostren a governants i a Déus de manera molt naturalista. Un cop entrada l'Edat Mitjana, on la religió va passar a tenir molt més poder, es valorava menys a la persona com a individu, i el gènere del retrat va passar a existir en les representacions religioses.

Amb l'arribada del Renaixement, es produeix un gran canvi en la societat, i torna el protagonisme en la figura masculina, de manera que el retrat pren importància com a símbol de condició social (sobretot en el retrat de la burgesia). També en aquest moment neix la pràctica de l'autoretrat, primer com a element en quadre de grup, després com a subjecte independent.

Aquesta dinàmica augmenta en el Barroc i en el Rococó, i posteriorment es va incrementant l'interès per la representació dels sentiments. Els impressionistes passen a tenir de models a

gent del seu entorn, familiars i amics, allunyant-se del retrat oficial, i amb un caràcter més intimista.

La irrupció de la fotografia a mitjans de segle XIX, suposa la consolidació del gènere del retrat, una pràctica que perdura en l'actualitat. En aquell moment, la tecnologia de la càmera fotogràfica -els daguerrotips- implicava haver d'estar immòbils una bona estona fins aconseguir la impressió en el paper fotogràfic.

En el cinema, com que parlem d'imatge en moviment, el concepte de retrat és més ampli. Dels seus inicis fins l'actualitat, hi ha hagut una evolució en el tractament visual dels personatges i la seva dimensió psicològica. Sobretot amb l'arribada de les noves onades cinematogràfiques (Nouvelle Vague, Free Cinema, cinema japonès), a meitat del segle XX, quan es va redescobrir el poder de la "mirada" de la càmera, i per tant d'una clara visió del director o directora, més expressiva i crítica.

El cinema contemporani incorpora molts codis i està en una mutació constant. Els i les cineastes busquen l'expressivitat mentre ubiquen els seus films en un context social i polític heterogeni i plural. Céline Sciamma és una de les directores que pren distància de les grans produccions i aposta per retratar un univers proper, i crític alhora, amb la realitat. La càmera és el seu pinzell, amb la que dibuixa els infants com a subjectes actius, amb un retrat respectuós de la seva intimitat i del seu procés vital.

En el cas de *Tomboy*, com en d'altres pel·lícules (vegeu p.25 filmografia relacionada), es capgira la centralitat del relat dels adults per posar el focus en problemàtiques de la infantesa, posant aquests eixos de conflicte al centre sense infantilitzar-los. Fins i tot ens mostren a infants que desafien les normes establertes, que no es conformen i ens qüestionen a nosaltres mateixos amb les seves mirades.

Aquest tipus de retrat agafa força, i ens ensenya que es pot fer un cinema que estigui a la seva alçada (com la càmera, que els grava al seu nivell) per explicar-nos realitats properes que, al capdavall, ens emmirallen amb la pròpia infantesa.

LA CONSTRUCCIÓ DEL GÈNERE. COM ES REPRESENTEN LES DIFERENTS REALITATS?

Ens trobem en un període de canvis i de reivindicacions feministes, encara que a la pràctica, i concretament en la indústria del cinema, costa arribar a una paritat i una representació real de les diferents veus i experiències de les dones. Quan parlem dels col·lectius LGTBQ+, encara ens trobem amb una realitat més invisibilitzada: costa tractar qüestions d'identitat sexual i d'expressió de gènere, tant amb infants com amb adults, i evidentment a l'hora de retratar-se en el cinema (o els mitjans audiovisuals), encara queda molt per fer.

Els infants creixen en una societat molt marcada pel cànon binari, copiant comportaments dels adults que no els són propis. Pel fet de ser menors, s'infantilitzen o es menyspreen els seus comportaments, com si no tinguessin criteri, o no poguessin decidir el que volen ser en relació a la seva identitat. *Tomboy* intenta trencar amb aquesta visió, confrontant diferents actituds a través dels personatges.

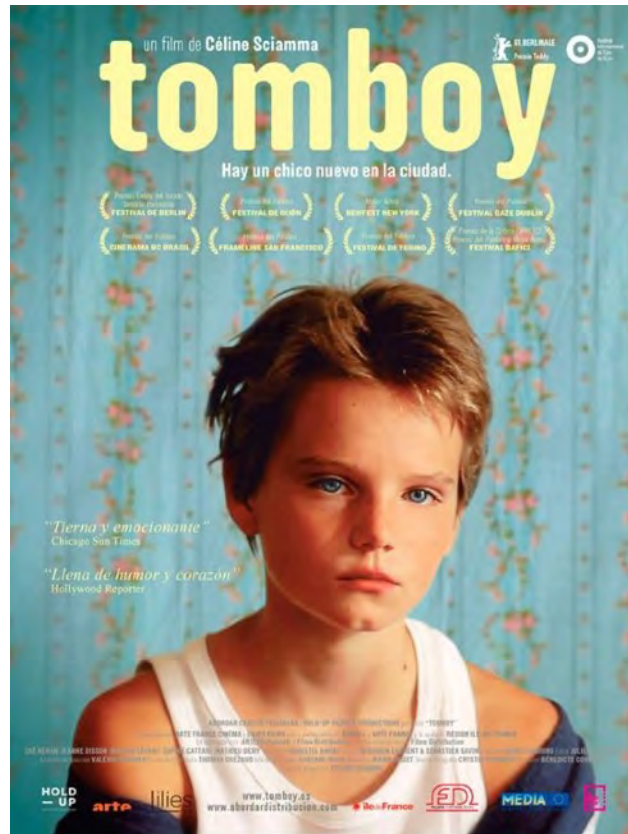
El binarisme és un model, un sistema de pensament institucionalitzat, que estableix dos únics gèneres: el masculí i el femení, i els atribueix a dos únics possibles sexes: el sexe femení va unit al gènere dona, i el masculí, al gènere home. Aquest sistema exclou les persones amb identitats i/o expressions de gènere diverses, i les persones amb cossos no normatius segons el model.

Una persona Cis o Cisgènere és aquella que s'identifica amb gènere que ha nascut, associat als seus genitals. Transgènere és aquella persona que no s'identifica amb el gènere que se li ha assignat al néixer. Aquests termes no tenen res a veure amb l'orientació sexual: heterosexualitat, homosexualitat, bisexualitat... i un llarg etcètera.

La Laure, o el Michaël, encarna aquesta realitat a *Tomboy*. Veiem en el personatge unes contradiccions que són pròpies de molts infants i joves, però que moltes vegades els són negades, per la por i el desconeixement al canvi. Sciamma crea un escenari on la protagonista pot explorar i desafiar el seu entorn familiar, i alhora també ens repta a nosaltres, a l'espectador, que compartim amb ell/a situacions injustes i discriminatòries.

PROPOSTA D'ACTIVITATS

Proposem una anàlisi a partir del cartell de la pel·lícula. Observarem els elements que el conformen per determinar quina informació tenim abans de veure la pel·lícula.

- Què hi veiem? Fem una descripció formal dels elements que apareixen en la composició del cartell.
 - És *el* protagonista o *la* protagonista?
 - Ens sembla important/determinant saber si és un nen o una nena?
 - Què ens transmet la seva mirada?
 - Haviem sentit mai la paraula *tomboy*? Què vol dir? És descriptiu o pejoratiu?
- Reflexionem sobre aquest terme.

Som capaços de posar-nos en el paper de director o directora de cinema i pensar com retrataríem la vida d'algun/a dels nostres companys o companyes de classe?

- Creieu que ens veiem de la mateixa manera que ens veuen?
- Quina és la manera de representar-nos més habitual al segle XXI?
- Tenen algun paper les xarxes socials en la representació que els infants i adolescents fan d'ells/elles mateixos/es?

CODIS I TÈCNIQUES AUDIOVISUALS PER RETRATAR UNA ETAPA VITAL

Convidem a reflexionar sobre la importància del llenguatge cinematogràfic i la seva utilitat per tal de portar a la gran pantalla la infantesa d'una manera intimista, propera. A partir de l'anàlisi formal, trobarem en la pel·lícula de Sciamma diferents recursos que ens fan acostar als personatges i identificar-nos (o no) amb els seus punts de vista, partint del seu treball com a un eix imprescindible del cinema contemporani.

EL NATURALISME DE LA POSADA EN ESCENA

Quan parlem de la posada en escena en el cinema ens referim a tot aquell conjunt d'operacions i recursos que van adreçats a crear un discurs concret: la manera de disposar-los determinarà l'estil de la pel·lícula. Un mateix guió podria filmar-se de maneres diferents, és per això que cada director o directora disposa del seu equip tècnic i artístic, fent que cada pel·lícula sigui única i especial. Alguns d'aquests elements són la il·luminació, l'ambientació, els moviments de càmera...

Amb *Tomboy*, Céline Sciamma fa una aposta clara pel realisme, de manera que com a espectadors entrem a formar part de la vida dels i les protagonistes d'una manera molt propera. Com que les escenes són molt quotidianes, amb paral·lelismes amb el nostre estil de vida i amb la nostra infantesa, hi empatitzem de seguida. Tots els recursos fílmics actuen amb aquest objectiu.

LA IL·LUMINACIÓ

La il·luminació és l'element bàsic per captar la realitat. En el cinema es fa servir tant en interiors com en exteriors (de manera artificial o natural), i determina la mirada de l'espectador, ja que fa que es fixi o no amb elements determinats, o crea atmosferes

sensibles. A *Tomboy* la il·luminació és neutra i suau: es fan servir sobretot els recursos de la llum natural, els raigs de sol, directes o difosos, per ambientar els espais interiors i exteriors. Mai hi ha contrastos forts.

L'AMBIENTACIÓ

La manera com s'ambienta una pel·lícula també determina l'estil d'aquesta. Així com en el teatre, les escenes s'ubiquen en decorats concrets, la manera que té el cinema és localitzar espais on tindran lloc les accions dels personatges. Aquests espais marcaran la mobilitat d'aquests, els colors, i també els objectes que s'hi disposen.

Sciamma separa dos espais clars:

- l'exterior de la casa, on les nenes (i sobretot Laure/Michaël) té la oportunitat de descobrir el món i enfrontar-se amb realitats noves
- l'interior de la casa, on es troba amb la família. Un espai normatiu, amb uns codis marcats que ha de seguir.

L'ACTUACIÓ

El treball que la directora fa amb les dues actrius i el grup de nens i nenes tampoc és casual o insignificant, ben al contrari: el registre és el propi dels infants de la seva edat. El model que utilitza Sciamma per filmar *Tomboy* no és l'habitual, però sí que caracteritza un tipus de cinema contemporani: la posada en escena d'actors i actrius "no professionals", és a dir, que en molts casos no tenen cap formació prèvia o no acostumen a treballar en el circuit publicitari o cinematogràfic. D'aquesta manera, l'actuació queda deslligada de qualsevol rigidesa o clixé, i es deixa un espai a la improvisació: es treballa més el comportament real dels infants, i es porta a rodatge de manera orgànica (que no fàcil).

L'ÚS DEL PRIMER PLA CINEMATogràFIC

Un altre valor imprescindible que té el cinema, com la fotografia, és poder decidir quin enquadrament és el més òptim en cada moment de la peça filmada. Així doncs, la posició i el moviment de càmera, dibuixen les característiques de la història i determinen la forma del relat.

A *Tomboy*, Sciamma fa una aposta clara pel primer pla, un pla que enquadra bàsicament la cara, i que s'acompanya d'un moviment de càmera suau que segueix els personatges de prop. Aquesta decisió és significativa, perquè amb aquest tipus de pla l'espectador s'acosta als personatges d'una manera íntima. Quan veiem les seves expressions i emocions de la vora, ens permet connectar amb elles.

Amb aquesta voluntat de crear proximitat també hi juga un paper important el pla detall, un enquadrament que s'acosta a aquells elements i objectes per remarcar-ne la seva importància. En el cas de *Tomboy*, Sciamma l'utilitza per apropar-nos a la gestualitat de les protagonistes, enfoca les seves mans quan realitzen petites accions quotidianes que potser passarien desapercebudes, però que són un retrat curós de la infantesa.

PROPOSTA D'ACTIVITATS

SOBRE ELS PERSONATGES

La directora, Céline Sciamma, retrata amb *Tomboy* una època crucial per la construcció de la nostra identitat. Durant el film, acompanya a Laure/Michaël en una aventura pel descobriment de noves vivències.

- El "secret" que amaga, no el descobrim fins al cap d'una estona de l'inici del film. Ens identifiquem amb ella? Què fa possible això?
- Si no ens hi hem identificat, per què ha pogut passar?

A partir del conflicte de la protagonista, situa la mirada de la resta de personatges enfront a aquest succés: cada un fa el seu propi judici de valors respecte el que passa amb Laure/Michaël.

- Quin paper fa cada un dels altres personatges a la pel·lícula? Parlem de la Lisa, La Jeanne, el grup de nens, i el pare i la mare de les germanes.
- Què influeix en el judici/ o no judici que fan de Laure/Michaël? L'edat, el context social, la pressió de grup?
- Quins rols se'ns otorga pel fet de ser nens o nenes? Ens sentim representats/des en la pel·lícula? Ens agrada?

SOBRE L'ESPAI

Els escenaris principals de la pel·lícula són, d'una banda la casa, i de l'altra, el bosc/camp de futbol on solen anar a jugar els nens i nenes.

- Per què creieu que la directora tria aquests dos espais tan diferenciats?
- Quins problemes ha d'afrontar a fora de casa la protagonista? I dins de casa?

GLOSSARI

PLA CINEMATogrÀFIC

Unitat bàsica cinematogràfica. Part de la pel·lícula que va des que la càmera comença a rodar en un moment determinat fins que la càmera deixa de rodar, amb el propòsit d'enregistrar una escena. Les escenes s'acostumen a dividir en diversos plans de diferents tipus. Els més bàsics són: pla general, pla americà, pla mig, primer pla i pla detall.

ENQUADRAMENT

Porció de l'espai recollit a la imatge. En un enquadrament s'emmarca, dins del quadre d'imatge, els objectes i/o persones que es volen filmar.

FORA DE CAMP

Acció o diàleg que té lloc fora del camp visual de la càmera, és a dir, fora del que no és visible per l'espectador.

EL·LIPSI

Consisteix en ometre petits temps entre accions mitjançant l'edició. Aquesta tècnica de muntatge serveix per eliminar un determinat temps natural que (a vegades) no aporta res interessant a la narració audiovisual, o no és necessari per a l'espectador.

LOCALITZACIONS

Indrets on s'ha realitzat la filmació d'una pel·lícula.

FILMOGRAFIA RELACIONADA

<i>Naissance de Pieuvres</i>	Celine Sciamma, 2007
<i>Kauwboy</i>	Boudewijn Koole, 2012
<i>Bande de filles</i>	Celine Sciamma, 2014
<i>Jamais Contente</i>	Emilie Deleuze, 2017
<i>Los Lobos</i>	Samuel Kishi, 2019
<i>Meu Nome é Bagdá</i>	Caru Alves de Souza, 2020

DADES DE CONTACTE

Si voleu aprofundir més en aquest o altres aspectes del cinema, els docents disposen d'accés gratuït a la Biblioteca del cinema de la Filmoteca amb tot tipus de recursos i bibliografia sobre cinema i cultura audiovisual.

Filmoteca de Catalunya

Filmoteca per a les escoles

filmoteca.escoles@gencat.cat

935 565 198

<http://blocs.gencat.cat/filmotecaescoles>

<http://www.filmoteca.cat/web/ca/article/filmoteca-les-escoles>

Digital Films

df@digitalfilms.cat

625 850 254

www.digitalfilms.cat